

Brev från Viktor till Hjalmar Ewerlöf 13.11.1866

Hr Hjalmar Ewerlöf.

Af sednast utkomna numret af Svensk Bokhandelstidning erfar jag, att Tit. såsom innehafvare af ett kontrakt mellan mig och hr Köster, hvilket utan min vetskap spelat förlagsrätten till "Fribytaren på Östersjön" öfver i hans händer - jag hade vid den tid, då nämnda kontrakt uppgjordes, tillräckligt förtroende till folk för att underteckna en uppgörelse, utan att närmare skärskåda den, då jag antog, att den icke innehöll annat än hvad öfverenskommet var - håller på att utgifva andra upplagan af ifrågavarande arbete. Det förekommer mig, som om vanlig höflighet skulle kräft, det Tit. på förhand hade derom underrättat mig såsom arbetets författare. Visserligen emottog jag för ett par år sedan från Tit. en dylik avis, förenad med den, såsom mig tycks, temligen oförskämda anhållan, att jag, Tit. till bästa, skulle utan honorarium företaga en omarbetning af nämnda roman. Att jag lemnade denna anhållan utan uppmärksamhet torde icke förundra Tit. särdeles mycket. Ändamålet med denna skrifvelse är nu endast att underrätta Tit., det jag, sedan andra upplagan af "Fribytaren" utkommit, ämnar i tidningarna meddela allmänheten, att det är mitt första, i hög grad omogna arbete, hvilket utan mitt samtycke blifvit för andra gången offentliggjordt. Jag hoppas, att ett sådant tillkännagifvande skall i någon mån korsa snikne förläggares spekulationer på de sympatier, som jag möjligen under en sednare period af min författarverksamhet kunnat inom de läsande kretsarne förvärfva.

Victor Rydberg

Göteborg d. 13 nov. 1866.

Brevet finns på Kungliga biblioteket (Autografsamlingen).

Förklaringar

Tit.

Tilltalsordet *Titulus* (förkortat *Tit.*) kunde användas i brev istället för namnet eller titeln på den person till vilken brevet var ställt. "Detta anses dock ej fullt höfligt" (Nordisk familjebok, 2:a upplagan).

Kommentar

Rydbergs brev utmärks vanligen av en (för den sentide läsaren) nästan bedövande artighet och vänlighet. Eventuell olust, irritation och ilska undertrycks omsorgsfullt. Bara i sällsynta fall tillåter han sig att släppa fram negativa känslor: som här.

Bakgrunden är denna. Sommaren 1857 hade han gett ut sin första bok, *Fribytaren på Östersjön*, på Kösters förlag i Göteborg. Då var han uppenbarligen nöjd med villkoren: i augusti meddelar han stolt Rudolf Ström att han förtjänat fyrahundra kronor på sin roman.¹ Senare inser han att han sålt rättigheter-na till inte bara första upplagan utan även alla följande. Tydli-gen undertecknade han kontraktet utan att läsa igenom det – en historia som S. A. Hedlund ännu trettiofem år senare känner sig föranledd att dra för Albert Bonnier.²

Hösten 1860 avvecklar Köster verksamheten och säljer sina tillgångar till Hjalmar Ewerlöf (1840-1906),³ som kort därefter etablerar sig som bokhandlare och förläggare i Gävle.⁴ Ungefär samtidigt blir Rydberg känd för en bredare publik genom sin stridsskrift *Bibelns lära om Kristus* (1862). Han blir nu

¹ Viktor Rydberg till Rudolf Ström 15.8.1857 (Linköpings stifts- och länsbibliotek) – Rydberg tjänade då drygt tusen kronor om året genom sitt arbete på Handelstidningen.

² S. A. Hedlund till Albert Bonnier 3.6.1894 (Bonniers arkiv)

³ Intelligensblad för svenska bokhandeln 1860:24 (7 december).

⁴ Intelligensblad för svenska bokhandeln 1862:2 (25 januari).

plötsligt intressant för förlagen, och frågan om nya upplagor av hans femtiotalromaner får en helt annan aktualitet än tidigare.

Som framgår av brevet ovan hör Ewerlöf av sig i god tid. Han tar också upp frågan om en eventuell omarbetning, rimligtvis för att peka på en väg för Rydberg att trots kontraktet tjäna några kronor på affären. Men Rydberg svarar inte – trots flera påstötningar. Orsaken kan man bara spekulera om. Han har visserligen kroniskt svårt att sköta sin korrespondens – men erbjudanden från förläggare brukar han klara av, när Lars Johan Hierta hösten 1864 föreslår en ny upplaga av *Den siste Athenaren* svarar han till exempel genast.⁵ Kanske är han så taggad av känslan att ha blivit lurad – och att ha låtit sig luras – att han inte uppfattar Ewerlöfs signaler, kanske är han i grunden kluven till en nyutgivning av den "omogna" sjörövarromanen, kanske försvinner alltihopa ner i den "svårmodskris" som plågar honom under dessa år.

När den nya upplagan blir offentlig genom notisen i *Svensk bokhandelstidning* tvingas han i alla fall till sist att reagera – kanske pådriven av Hedlund eller av tanken på vad Hedlund skall säga. Förhandlingsläget är dåligt. Rydberg följer det klassiska rådet i sådana fall: att höja rösten. Det resulterande opuset blandar sålunda aggressivt språkbruk med moraliserande argumentation och avslutas med ett (kan man tycka) ganska klumpigt försök till utpressning.

Ewerlöf får brevet i sin hand den sjuttonde och kastar omedelbart ner ett svar som ångar av indignation.⁶ Skall *han* lastas för avtalet mellan Rydberg och Köster? Är det *han* som varit ohövlig? Tre gånger har han skrivit till Rydberg; inte en rad har han fått till svar. Till sist har han dragit slutsatsen att denne varken var intresserad av att göra någon omarbetning

⁵ L. J. Hierta till Viktor Rydberg 17.10.1864 (Kungliga Biblioteket), Rydberg till Hierta 28.10.64 (*Brev från Viktor Rydberg*, II, Stockholm 1925, s. 43-45).

⁶ Hjalmar Ewerlöf till Viktor Rydberg 17.11.1866 (Kungliga Biblioteket).

eller hade några andra invändningar, vilket också bestyrkts genom samtal med hans äldre bror Carl Rydberg (som bodde i Gävle och tillhörde Ewerlöfs umgängeskrets). "Frågas nu om jag billigtvis gjort mig förtjent af det uppförande Tit. hotar med? Jag tror det ej!"

Hjalmar Ewerlöf. Fotografi i Uppsala universitetsbiblioteks samling.

Och ändå har Rydbergs urladdning på något sätt fungerat, för slutklämmen blir denna:

Det syns mig visserligen hårdt att jag skall blifwa lidande för det Tit. anser sig hafva blifwit förd bakom ljuset af Tit. Köster, men som jag ej är någon vän af bråk och anser denna sak kunna ordnas på ett humant sätt erbjuder jag

mig att kontant betala H.H. 500 Rdr. Rmt.⁷ genast, med rättighet för Tit. att göra de ändringar Tit. finner för godt i en möjligen blifvande ny upplaga eller den tredje. Gillar H.H. detta förslag så var god och gif mig per telegraf tillkännagifvande derom
beder

Högaktningsfullt

Hjalmar Ewerlöf

Gefle d. 17/11.66

Högvördige Herrns telegrafiska svar är inte bevarat - men det måste ha blivit ett ja. "Till Ewerlöfs heder bör likväl nämnas, att han betalade V.R. ett ganska vackert arvode för den andra upplagan", minns Hedlund i brevet till Bonnier 1894. Även Rydberg måste ha varit nöjd: när Hierta 1864 bjöd sexhundra kronor för andra upplagan av Athenaren hade han kallat honoraret för "mæcenatiskt".⁸ Till saken hör att Ewerlöf 1877 betalade ytterligare 1000 kronor för den (omarbetade) tredje upplagan - trots att denna omarbetning enligt formuleringarna ovan måste anses ha blivit betald "i förskott".

Förhållandet mellan författaren och förläggaren lappas alltså ihop igen efter kollisionen - åtminstone hjälpligt. Rydberg går 1868 med på att Ewerlöf ger ut hans uppsats *Jehovatjänsten hos hebréerna före den babyloniska fångenskapen* - kanske för att det är hans bror som har kläckt idén.⁹ Ewerlöf håller å sin sida

⁷ Riksdaler riksmünt, det myntslag som 1873 döptes om till "krona".

⁸ Viktor Rydberg till Hierta 28.10.1864 (*Brev från Viktor Rydberg*, II, s. 43). Texten i Athenaren har c:a 20% större omfång än i Fribytare. - Rydberg hade 1866 en årslön på 3.000, se taxeringslängder från Göteborgs Mantalskontor F IIIa: 5-6 (Riksarkivet. Landsarkivet i Göteborg).

⁹ Jehovatjänsten publicerades ursprungligen 1864 i *Svensk månadsskrift*. Om utgivningen i broschyrform se Carl Rydbergs brev till S. A. Hedlund 15.10.68 och Ewerlöfs brev till Hedlund 24.10.68 och 8.12.68 (Göteborgs Universitetsbibliotek). Carl Rydberg hade genom sin verksamhet i folkskolan råkat i strid med det lokala prästerskapet och hoppades att en

envist fast vid rättigheterna till Fribytaren, trots upprepade försök att köpa loss dem (först efter hans död lyckas Susen Rydberg förvärva rätten från arvingarna). Men han gör aldrig mer något försök att vända sig direkt till Rydberg. När det gäller Jehovatjänsten får Carl Rydberg fungera som mellanhand – och denne skriver till Hedlund [!] som i sin tur talar med Victor. Och i samband med Fribytarens tredje upplaga går all kommunikation, från början till slut, mellan Ewerlöf och Hedlund (som utnyttjar situationen till att förhandla till sig tryckerikontraktet).¹⁰ Uppenbarligen ser Ewerlöf även efter 1866 Rydberg som en tillgång för sin rörelse – men däremot knappast som en önskvärd korrespondens- och förhandlingspartner.

TORELUND

spridning av broderns skrift skulle bidra till att undergräva Gamla Testamentets och prästernas auktoritet.

¹⁰ Se Ewerlöfs brev till S. A. Hedlund 1875-77 (Göteborgs Universitetsbibliotek).